I begynnelsen skapte mennesket Gud i sitt bilde

Taler
Pål Steigan

Sted
Bø i Telemark

Omstendigheter
Foredrag

Som gammel ateist synes jeg alltid det er morsomt å få snakke om religion. Kritikken av religionen er en interessant innfallsport til filosofidiskusjonen og til kritikk av samfunnet.

Men før jeg går løs på kritikken av religionen, så vil jeg understreke så sterkt jeg kan, at jeg har respekt for oppriktige religiøse mennesker som utfra sitt grunnsyn har gitt og gir verdifulle bidrag i klassekampen.

All religion hører til det vi innafor filosofien kaller idealismen, det vil si at religionene regner ånden som mer opprinnelig enn materien, mer grunnleggende enn materien og overordna materien. Et godt konsentrat av denne filosofiske oppfatninga finner vi i Johannes' evangelium, der det heter:

«I begynnelsen var Ordet, og Ordet var hos Gud og Ordet var Gud.» (Joh. 1.1)

Eller som det heter i 1. mosebok:

«Og jorden var øde og tom, og det var mørke over det store dyp, og Guds ånd svevde over vannene.» (1. Mos. 1.2)

Den religiøse oppfatninga går altså ut på at det er en gud, en verdensånd eller liknende som har satt det hele i gang, som har skapt liv og materie.

Mot dette står den materialistiske oppfatninga. Den går i korthet ut på at det er materien som er det grunnleggende, at materien har en lang utviklingshistorie før det i det hele tatt fantes tenkende vesener, at tenkende vesener sjøl er et produkt av materiens utvikling og at tanker og ideer bare er gjenspeilinger av

den materielle verden. Marx sa i forordet til «Kritikken av den politiske økonomien» at det ikke er menneskenes bevissthet som skaper deres eksistens, men omvendt, deres samfunnsmessige eksistens som skaper deres bevissthet.

Slik står den idealistiske og den materialistiske oppfatninga mot hverandre. Hvem av de to vi støtter oss til får vidtrekkende konsekvenser for tenkninga vår og handlemåten vår.

Da jeg var tenåring var jeg medlem av Humanetisk Forbund. Men jeg meldte meg ut fordi jeg syntes at forbundet ikke var ateistisk nok. Den gangen var agnostisismen ei framherskende oppfatning i forbundet. Agnostisismen vil ikke ta stilling mellom idealismen og materialismen. Den sier at det er umulig å bevise at gud eksisterer og det er like umulig å bevise at gud ikke eksisterer. Begge oppfatningene kan være like bra eller like dårlige. Agnostisismen stempler ateismen for å være en slags «ikke-religion», en «religion på vranga», fordi ateismen angivelig tar stilling til det umulige.

På den måten fungerer agnostisismen som en mystifikasjon. Den stiller seg i veien for en konsekvent religionskritikk og en konsekvent kritikk av idealismen. Agnostisismen blir et fikenblad for å redde idealismens bluferdighet.

Jeg har alltid ment at agnostikerne har gått på limpinnen til de religiøse ved å leite etter et negativt gudsbevis. Så lenge det finnes den minste stein igjen i verdensrommet som ikke er endevendt, kan de religiøse triumfere: Gud var ikke på Olympen, Han var ikke på Ararat, Han var ikke over skyene. Men kanskje Han sitter og ser på oss fra stjernen Alfa Centurion...

Agnostisisme er å gå inn på idealismens premisser. Se det på en annen måte; når jeg veit at Swift har skapt landet Brobdignag i sin egen fantasi, så trenger ikke jeg sende ut ekspedisjoner i øst og vest for å leite etter landet Brobdignag.

Vi er i dag i stand til å vise hvordan menneskene har skapt gud i sitt bilde. Vi kan bruke våre historiske, arkeologiske, språkhistoriske, kulturhistoriske kunnskaper til å vise hvordan gudsbegrepet er skapt skritt for skritt som ei gjenspeiling av menneskenes virkelighet. Mennesket har skapt gud. Når vi har vist dette, er det unødvendig å bevise at dette fantasiproduktet ikke har skapt mennesket. Når vi så dessuten kan vise at mennesket har utvikla seg på grunnlag av en lang prosess av artenes utvikling, og når vi veit at mennesket nærmer seg løsninga på hvordan

levende organismer kan oppstå av ikke-levende materiale, så har ikke engang gudsforestillingene det å klamre seg til.

I religionstimene på skolen blir vi presentert for et enkelt og ferdig gudsbegrep, et gudsbegrep som er tilpassa moderne mennesker i atomalderen.

Når jeg sier at vi blir presentert for et gudsbegrep som er tilpassa moderne mennesker i atomalderen, mener jeg at kristendomsundervisninga har tatt taktiske hensyn til at folk har større faktiske kunnskaper om virkeligheten. Derfor blir mye av det som står i Bibelen tona ned. I stedet for en gud som opptrer i røyk og damp på høye fjelltopper blir ungene stilt overfor en gud som er overalt og ingen steder. Gud blir framstilt som et abstrakt moralsk prinsipp, en slags syntese av medmenneskelighet og alt som er godt. Dette er sjølsagt et helt annet gudsbegrep enn både i det gamle og det nye testamentet.

Denne «moderniseringa» hindrer ikke skolen i å tvinge skoleelevene til å lære detaljer i evangeliene som om det skulle være vitenskaplige fakta.

Vi skal tru at det gudsbegrepet vi blir presentert for, har eksistert fra tidenes morgen. Dermed blir vi fratatt muligheten til å forstå gudsbegrepet historisk. Det blir også gjort energiske forsøk på å dekke over de delene av det gamle og nye testamentet som ikke passer inn i det moderne gudsbegrepet.

Men vi veit nå ganske mye om åssen gudsbegrepene har utvikla seg gjennom tidene. Antropologer og andre forskere har studert religionsutviklinga til ulike folkeslag. Vi veit derfor at de enkleste gudene er svært personlige og lokale. De greske gudene var mennesker, eller rettere overmennesker, med menneskenes lyster og laster. De sloss, og elska, krangla og hora, festa og drakk. Akkurat som de norrøne gudene. Sånne stammeguder var gjerne lokale. De bodde på Olympen eller på andre utilgjengelige steder.

Menneskene hadde mangelfulle kunnskaper om naturen og om seg sjøl og samfunnet sitt. Mennesket følte seg overlatt til elementene, og hadde ingen forklaring på naturkatastrofer, på årstidenes gang, på vandringa til himmellegemene. Dette var store mysterier som blei forklart ved gudenes verk. Gudene trengtes for å forklare det uforklarlige. Det var Tor med hammeren som skapte lyn og torden. Det var Apollon som kjørte solvogna over himmelhvelvinga. Det er ikke noe rart og ikke noe å moralisere over at primitive

folk lagde seg guder for å forklare slike ting, som for oss virker enkle. Ethvert skolebarn lærer at lynet oppstår på grunn av opplada elektrisitet og at jorda går rundt sola. Men det er ikke mer enn 15-16 generasjoner sia en kunne bli brent på bålet for sånne uhyrlige påstander.

Ettersom klassene og klasseundertrykkinga utvikla seg blei menneskene like mye ofre for samfunnets vilkårlighet som de alltid hadde vært det for naturens vilkårlighet. Fattigdom og vold blei derfor sett på som guds straffedom over menneskene. Det fantes ingen politisk økonomi eller noen historisk materialisme som kunne gi noen annen forklaring. Samfunnsordninga blei sett på som noe gudegitt, og gudsbegrepet blei ei gjenspeiling av samfunnet. Den historiske utviklinga gikk dessuten så langsomt at det virka rimelig at samfunnsordninga hadde eksistert siden tidenes morgen og ville eksistere til dommedag. Dette skal vi ikke moralisere over. For sjøl om det moderne mennesket har store kunnskaper om den historiske utviklinga og sjøl om det i dag foregår ei samfunnsmessig utvikling i løpet av en generasjon som overgår det som tidligere skjedde på flere århundrer, så er det svært mange som trur at kapitalismen er sluttpunktet for den historiske utviklinga. På tross av at denne produksjonsformen bare har vært dominerende i knapt to århundrer.

De primitive gudene var altså lokale guder med svært menneskelige trekk. Også den jødiske guden Javeh, var en lokal stammegud. Han vandra rundt i ørkenen med sitt folk som en ildsøyle om natta og som en røykstøtte om dagen og gjorde gjesteopptredener på ulike fjell i området. Sjølve navnet Javeh er et egennavn som visstnok betyr «Jeg er».

Javeh-dyrkelsen var et uttrykk for stammens egenart og integritet i forhold til andre stammer. Derfor kan vi lese i Bibelen om hvordan det blei ført væpna kamper med store blodsutgytelser for å opprettholde Javeh-dyrkelsen på den ene sida eller tvinge fram dyrking av andre guder. I bunn og grunn var dette ikke en religionskrig, det var kriger om økonomisk herredømme som fikk en religiøs kappe. Stammen som samla seg rundt Moses og Aron brukte sin stammegud Javeh som ideologisk støttepunkt for å ta landet ved Dødehavet fra de andre stammene i området. Det var en trussel mot stammens makt når Abrahams etterkommere begynte å dyrke Baal eller andre guder, derfor var straffene også så strenge for en slik synd.

Kristendommen gir seg ut for å tilbe Abrahams, Isaks og Jacobs gud, men i

virkeligheten er det sjølsagt en helt annen gud. Det er store ideologiske forskjeller på den gammeltestamentlige guden og den kristne guden, som jeg seinere skal vise.

Det gamle testamentet er heller ikke noe enhetlig ideologisk system. Det inneholder store sjølmotsigelser som en bare kan godta med en utrolig porsjon velvilje.

Visste dere f.eks. at kvinnen er skapt to ganger i Det gamle testamentet? Dette går fram av 1. mosebok. Først heter det:

«Og Gud skapte mennesket i sitt bilde, i Guds bilde skapte han det, til mann og kvinne skapte han dem.» (1. mos. 1.27)

Dette skjedde altså den sjette dag. Men så leser vi i neste kapittel at mennesket, det vil si mannen, var helt aleine i Paradiset, eller som skrevet står: «han fant ingen medhjelp som var hans like.» Dette syntes gud var trasig, så han gjorde følgende: «Da lot Gud Herren en dyp søvn falle på mennesket og mens han sov, tok han et av hans ribben og fylte igjen med kjøtt.
Og Gud Herren bygget av det ribben han hadde tatt av mennesket, en kvinne og ledet henne til mennesket.» (1. mos. 2.21-22)

Her dukker det altså opp en helt annen kvinne enn den som blei skapt 6. dag, og ikke bare det. Hun er lagd av mannen, eller som det heter i Skriften: «Hun skal kalles manninne, for av mannen er hun tatt.» Eva var manninne, og etter syndefallet (da de spiste av eplet) dømte gud manninnen til følgende for all evighet: «til din mann skal din attrå stå og han skal råde over deg».

Her møter vi altså to diametralt forskjellige kvinnebegreper i de to første kapitlene av Bibelen. Den ene kvinnen er skapt helt uavhengig av og parallelt med mannen, mens den andre er skapt av en klump av mannen og underlagt ham for tid og evighet.

I følge teologene er den siste skapelsesberetninga den eldste. Likevel er det opplagt at ideen om kvinnen som likeverdig med mannen må ha oppstått i et samfunn som var ganske forskjellig fra det patriarkalske stammesamfunnet. Vi veit at det fantes slike samfunn i Midt-Østen på den tida. Det er ikke urimelig å anta at denne skapelsesberetninga er tatt fra et slikt mer eller mindre

urkommunistisk samfunn.

Det neste kvinnebegrepet er så forskjellig fra det første som det kan tenkes. Kvinnen er lagd av mannen og hun er attpåtil en manninne, underlagt mannen, mannens eiendom. Dette kvinnebegrepet svarer til kvinnenes stilling i det patriarkalske nomadesamfunnet. Det kvinnebegrepet som vi møter i Eva og i det tiende bud, der kvinnen ramses opp blant nestens (dvs. mannens) eiendeler på linje med hans hus, hans jord og hans asen, dette kvinnebegrepet er sjølsagt ikke noe annet enn ei gjenspeiling av kvinnens stilling i det daværende samfunnet.

To diametralt motsatte kvinnebegreper ligger oppå hverandre i den samme teksten, slik arkeologiske utgravninger kan vise oss lag på lag med byer.

Slik ser vi at skapelsesberetninga er ei gjenspeiling av de materielle forholda. Mennesket skaper gud i sitt bilde.

Dette gjelder sjølsagt moralen også. Enhver moral vil forsøke å framstå som en allmennmenneskelig og allmenngyldig moral. Derfor er sjølsagt moralen gitt av gud. Slik bruker de ulike herskende klassene religionen til å stadfeste sitt klasseherredømme.

Vi ser derfor også en tilsvarende uforenlig motsetning mellom de kristne moralbegrepene og de gammeltestamentlige. Den kristne guden er i det hele tatt en helt annen gud. Han er ikke lenger en stammegud («gå ut og gjør alle folkeslag til mine disipler»), han er ikke lenger en lokal gud som labber omkring i ørkenen, han er ikke lenger en konkret Javeh og han tillegges helt andre egenskaper. Hvis Javeh er en abstraksjon av mennesket, er den kristne guden en abstraksjon av abstraksjonen. Dette har sjølsagt helt spesielle samfunnsmessige årsaker.

Ateistens yndlingsparadoks er motsetninga mellom den allmektige og den gode guden. I følge de kristne skal han være begge deler.

Vi ateister nøler da ikke med å peke på at det i siste verdenskrig blei drept 100 millioner mennesker og at det i dag dør 40-50 millioner mennesker av sult og underernæring hvert år. Dersom gud skulle være allmektig burde han jo ha vært i stand til å hindre det. Og viss han kunne, men likevel ikke gjorde det, så kan

han umulig være god. De kristne må velge: enten allmektig eller god. Hvis guden deres er allmektig så er han sannelig ikke god, og hvis han er god, har han sannelig ikke mye makt.

De kristne rømmer fra dette dilemmaet ved å si at på grunn av syndefallet, altså episoden med eplene, så er menneskene overlatt til seg sjøl. Vi må altså klandre menneskene og ikke gud. Nå kan en jo si at det var noe til straffedom for en liten epleslang i gamle dager, men jeg har ikke tenkt å forfølge alle de religiøse bortforklaringene. Jeg vil heller se på åssen dette ulogiske gudsbegrepet har oppstått.

Paradokset, problemet, har oppstått fordi kristendommen har slått sammen to helt uforenlige gudsbegreper. Guden til Moses var ikke sånn. Han var logisk, han prøvde nemlig aldri å framstå som god. Javeh var et speilbilde av den gamle patriark. Som patriarken skulle han ikke være god, men streng og rettferdig. Dette går klart fram av det gamle testamentet.

Bare tenk på syndfloden. Det var da det i følge skriften regna så uhorvelig at hele verden blei lagt under vann. Når vi veit at jorda er rund, er det litt vanskelig å skjønne hvor det har blitt av alt vannet etterpå. Men for mennesker som trudde jorda var flat, så var det en grei myte. Vannet har jo bare rent utfor kanten. Nåvel. Men hvorfor regna det så innmari? Jo fordi gud på den måten ønska å drukne hele menneskeheten. Han var misfornøyd med heie greia og laga for sikkerhets skyld massemord på hele banden. «Bare Noah fant nåde for Herren» som skrevet står. Altså: Javeh organiserte folkemord i stor skala. Det er nokså allmektig, men kom ikke og si at det er særlig godt!

Forøvrig er hele historia om Noah plagiat. Den er kvarta. Etter dagens jus ville den blitt dømt for brudd på copyright og skyldig i store erstatninger. Bibelforfatterne har nemlig tatt hele storyen fra det babylonske Gilgameshkvadet, forøvrig bare en av mange eksempler på hvordan Bibelen er en lapskaus av de mest ulike former ideologier og kulturer.

Moralen i Noah-historia er ikke det minste humanistisk, men den er i samsvar med resten av det gamle testamentet. Slik som historia om Sodoma og Gomorra, de to byene som var så forferdelig syndige at gud ikke så noen annen utvei enn å la dem drukne i et hav av ild, som slukte både menn, kvinner og barn. Hva barna hadde gjort, som gjorde dem skyldige til å bli stekt levende, sier ikke

Bibelen noe om.

Denne moralen er også grundig slått fast i det som er lovboka framfor noen, nemlig 5. mosebok. Der finner vi de ti bud. Men der finner vi også en lang rekke konkrete anvisninger, påbud og direktiver som har status nesten på linje med de ti bud.

Det er særlig oppbyggelig å lese hva du skal gjøre dersom du som en god troende får rede på at det står fram noen i de byene som gud har gitt sitt folk som driver agitasjon for andre guder.

Trettende kapittel av femte mosebok inneholder en detaljert og grei redegjørelse for åssen du da ska] gå fram.

Først av alt skal du undersøke saka grundig, som det heter i 14. vers. En klok anvisning, når en tenker på det som kommer etterpå.

For hvis du nemlig finner ut at ryktet taler sant, skal du:

«slå innbyggerne i denne by i hjel med sverdets egg; du skal bannlyse den og alt som i den er; også feet skal du slå med sverdets egg.
Alt byttet du tar der, skal du samle midt på torget, og du skal brenne opp både byen og alt byttet du har tatt, med ild som heloffer for Herren din Gud, og den skal være en grushaug for alle tider, den skal ikke bygges opp mere.» (5. mos. 13.15-16)

Hårda bud. Det er tydelig at budet om at du ikke skal slå i hjel har sine helt klare begrensninger, noe jødedommens og kristendommens historie gir oss så mange bloddryppende eksempler på. Men de kan altså støtte seg på den hellige skrift, der Moses har gitt dette meget klare påbudet som jeg nettopp har sitert.

Derfor er det svært konsekvent når det heter om Javeh i 5. mosebok at han er den «store, mektige og forferdelige gud, som ikke gjør forskjell på folk og ikke tar imot gaver». (5. mos., 10.17)

Barmhjertighet, menneskeverd og liknende moralske begreper preger ikke moseloven, og kunne heller ikke gjøre det. Det patriarkalske nomadesamfunnet og det bysamfunnet som blei bygd opp seinere hadde en slaveøkonomi. I

slaveøkonomien er slaven en ting som patriarken kan behandle etter eget ønske. Det var strengere straff for å drepe naboens avlsokse enn for å drepe en kvinne i sin egen slekt. Dette sjølsagt fordi husdyra var liv eller død for nomaden. Det er menneskets samfunnsmessige tilværelse som skaper dets bevissthet.

Min favoritt i 5. mosebok er loven om ureine dyr. Der står det at du ikke skal spise svinekjøtt, noe som sikkert var svært materialistisk og fornuftig i Midtøsten på den tida. Faren for trikiner o.l. var opplagt stor. Det står også at du ikke skal ete kjøtt fra sjøldaua dyr, også svært materialistisk. Bare tenk så fort bakterier og sjukdommer utvikler seg i varme land. Det var fornuftig hygiene av Moses å gi dette påbudet. Men så kommer rosinen i pølsa, for dette bederva kjøttet kan du nemlig «gi til innvandrere … eller selge til en utlending». (5. mos 14.21) Endelig har vi beviset for at Kristelig Folkepartis dobbeltmoral står på trygg bibelsk grunn.

Jødedommen kalles gjerne den mosaiske religion. Det er fornuftig. For Moses var den store religionsstifteren, ideologen som skapte det ideologiske systemet. Den religionen han forkynte var skreddersydd til å holde stammen intakt og til å forsvare erobringstokter fra stammen mot andre stammer. Krig mot andre stammer for å sikre seg de fruktbare områdene i Palestina blei dermed en hellig gjerning, fullføring av guds bud.

Skal vi tru Bibelen var Moses også en stor tryllekunstner og bløffmaker. Ifølge historia om de ti bud gikk han jo opp på Sinai berg for å hente lovene fra gud. De var skrevet på steintavler, «med guds egen finger». Men før noen andre enn Moses får så mye som kasta et blikk på dette sjeldne skriftstykket, sørger Moses for å knuse det, angivelig i vrede over sine stammefrender som hadde synda fælt mens han var vekk. Deretter satte han seg ned og dikterte hva som hadde stått i originalen. Det samme trikset blei brukt av en viss mister Smith, han som innstifta mormonersekta. Han fant Mormons bok i form av noen gulltavler. Så satte han seg bak et forheng i en bar på den amerikanske østkysten og dikterte hva som sto på tavlene. Da han var ferdig med det blei tavlene borte på mystisk vis, uten at noen andre enn Smith fikk sett dem. Så kom ikke og si at det bare var i gamle dager at det var mulig å bedra folk.

Hele historia om steintavlene er forresten et nytt eksempel på at Bibelen er uten enhver form for moral når det gjelder opphavsrett. Den er også tatt fra babylonerne. De fikk sin Hammurabis lov på samme måte, bare en god del

tidligere.

I det hele tatt er den mosaiske religion ikke så mye forskjellig fra andre religioner i området på samme tid. Det er vel også grunnen til at den har tatt opp så mye både ideologisk og konkret stoff fra andre stammereligioner.

Det som oppstår med kristendommen er egentlig en ny religion. Den oppstår innafor de mosaiske samfunnene og bygger sin legitimitet på at den er en fortsettelse av den mosaiske tro. Men både det ideologiske innholdet, gudsbegrepet og menneskesynet er så diametralt forskjellig at det i virkeligheten er noe helt annet.

Kristusmyten bygger på Messias-tradisjonen. Ifølge denne tradisjonen skulle det komme en ny konge i Davids ætt for å renske opp i alle utskeielser og uhumskheter som det utvalgte folk boltra seg i. Javeh hadde altså gitt opp den gamle drukningsmetoden, som fungerte så effektivt i tilfellet Noah. I stedet skulle det komme en kong Messias som kunne stramme opp linjene og få folket tilbake til den smale vei. Varslet om Messias er blant annet gitt av profeten Jeremias (Jer. 23.5). Han sier klart og tydelig at det skal komme en etterkommer av kong David og at han skal være Messias.

Hele den tvilsomme Kristusmyten bygger på dette. Den myten som det er ført korstog for (med utsikter til betydelige handelsinntekter), som det er ført kriger for og som det er henretta millioner på millioner for. Denne myten bygger på at Kristus er Messias.

Derfor begynner også Matteus-evangeliet med en nitid gjennomgang av ættetavla fra Abraham, via David og i rett nedadstigende linje til, til hvem? Jo, til Josef. Tømmermannen Josef. Han som var forlova med Maria. Men ifølge samme kilde hadde han ikke vært bortpå dama i det hele tatt. Hun var jomfru. Svangerskapet skal det ha vært en viss hellig ånd som sørga for. Og det er denne myten de kristne bygger på for å si at Kristus er guds sønn.

Nok et paradoks: Hvis Kristus er guds sønn, så har han ingenting med Josef å gjøre, og da er han heller ikke ætling av David, og dermed heller ikke Messias. Men hvis han er Messias, så må Josef være faren, og da er ikke Kristus guds sønn. Det ene utelukker det andre.

Nå går det an å innvende at hele den mystiske historia med den hellige ånd blei vedtatt på et langt seinere tidspunkt, nemlig på et kirkemøte på 300-tallet, da kristendommen blei statsreligion i Romerriket. Det blei attpåtil vedtatt med knapt flertall. - Men dette forhindrer ikke at hele det kristne mytebildet er et korthus som ramler for det minste pust av logikk.

Om kristendommen altså ikke bygger på det helt sterke logiske fundamentet, så var det sterke samfunnsmessige årsaker til at kristendommen oppsto og til at den seinere blei verdensreligion.

Perioden rundt starten på vår tidsregning var en kaotisk periode i Midt-Østen. Området var nettopp okkupert av romerne. Romerne dreiv blodig undertrykking, samtidig som det gamle økonomiske systemet var i ferd med å gå opp i liminga. Dette førte til voldsomme sosiale og andre samfunnsmessige spenninger og motsetninger. De ulike folkene i Palestina følte seg undertrykt av romerne, og store folkemasser opplevde økonomisk undertrykking. Men det fantes ikke noen annen måte å gi denne motstanden et ideologisk uttrykk enn gjennom religionen. Enhver bevegelse som skulle få oppslutning, måtte gi seg en religiøs bakgrunn, en religiøs berettigelse. Og hva var vel mer naturlig i en periode med det vi kan kalle «nasjonal» undertrykking, enn at nettopp Messiasmyten blei trukket fram igjen. Det var en myte som både kunne rettes mot romerne og mot rikfolk, for Messias skulle jo både være en ny kong David og han skulle renske opp i råttenskap og korrupsjon. Alt tyder på at det var ei rekke fanatiske smågrupper med hver sin Messias. Kristendommen blei til gjennom en fusjon av noen av de mer innflytelsesrike. Denne fusjonen er i evangeliene symbolisert ved at døperen Johannes underordner seg Kristus.

Ideologisk representerte kristendommen revolusjonerende tanker. For første gang var både kvinner og slaver mennesker på lik linje med frie menn, de var nemlig likestilt i synd. At kvinner og slaver skulle ha sjel var jo reine dynamitten mot den rådende slaveøkonomien. De første kristne menighetene samla da også mye kvinner og slaver. Disse ideologiske nyskapningene, som bryter så fundamentalt med det gammeltestamentlige menneskesynet, må ha bakgrunn i ei djupere krise i slaveøkonomien som var under oppseiling på den tida.

Den tidlige kristendommen hadde i det hele et fanatisk underklassepreg. Evangeliene forteller om at den samla arbeidsfolk og fattigfolk, og det skulle være like vanskelig for en rik mann å komme til himmelen som for en kamel å

komme gjennom nåløyet. Alle som har prøvd å få en kamel gjennom et nåløye kan levende forestille seg at dette betyr at himmelen skulle være stengt for rikfolk.

Historia om Jesus som valsa opp med pengevekslerne i tempelet sier også mye om fattigfolks reaksjon på korrupsjon og rikmannsvelde. At en slik ideologi fikk oppslutning blant fattigfolk er ikke til å undres over.

Men rikmannssønnen Paulus reviderte mye av det opprinnelige grunnlaget. Han sa at det som var retta mot rikfolk ikke skulle oppfattes så bokstavelig.

Kristendommens historie før Paulus er i det hele tatt svært diffus. De fire evangeliene, som gir seg ut for å være reine øyenvitneskildringer fra år 0 til år 30, er antakelig skrivi omkring år 100, altså tre generasjoner etter. Når vi tenker på hvor lett ei historie forandrer seg i dag bare i løpet av et par dager, på tross av fotografi, TV, arkiver, biblioteker osv., så kan en bare forestille seg hvor mye dikterisk frihet evangelistene må ha brukt. Det er derfor latterlig at de detaljerte historiene deres blir undervist til barn i den moderne norske skolen som om det skulle dreie seg om harde fakta. Ingen kildekritikk, ikke et forsøk på å oppmuntre til sjølstendig tenkning. Det er en skandale at sånt får passere som undervisning i et moderne samfunn.

Paulus er den store revisjonisten i kristendommen. Der urkristendommen samla folk fordi den retta seg mot autoritetene, mot rikfolka og for kvinner og slaver, banker Paulus inn at kvinnene har å tie i forsamlinga og at en skal lyde øvrigheta.

Paulus trakk kvinnen ned tilbake på plass og fortalte henne at hun ikke skulle tru hun var noe. Det går fram av Paulus brev at kvinnene spilte en framtredende rolle i menighetene. Dette ville Paulus ha slutt på, og ettersom han i sine egne øyne var guds personlige representant på jorda, fikk følgende utsagn stor praktisk betydning:

«For en mann skal ikke tildekke sitt hode, ettersom han er Guds bilde og ære, men kvinnen er mannens ære. For mannen er ikke av kvinnen, men kvinnen av mannen, mannen ble jo heller ikke skapt for kvinnens skyld, men kvinnen for mannens skyld. Derfor bør kvinnen ha et undergivenhetstegn på sitt hode for englenes skyld». (1. Kor. 11.7-10)

På den samme tida skjer det også ei viktig utvikling av kristendommen som legger grunnlaget for at den kunne bli verdensreligion.

De andre religionene i Midt-Østen på den tida var utprega stammereligioner. De religiøse mytene var knytta til den enkelte stammen, dens historie, økonomi og samfunnsform. Dette gjorde religionen eksklusiv. I begynnelsen er det lite trolig at kristendommen kvitta seg med dette. Men Paulus er helt klar: «gå ut og gjør alle folkeslag til mine disipler». Hvis dette skulle være mulig måtte de eksklusive trekka vekk. Kristendommen måtte godta kulturelle forskjeller. Dette kommer fram på en artig måte i Paulus brev til korinterne. Der drøfter han ulike skikker, blant annet omskjæring, som var og er vanlig i Midt-Østen, men som ikke var vanlig blant de nye folkene som skulle vinnes. Altså sier Paulus: «Det kommer ikke an på omskjæring, det kommer ikke an på forhud, men på å holde Guds bud». (1. Kor. 7.19)

Det er sjølsagt mange tilfeldigheter som gjorde at akkurat kristendommen blei den store verdensreligionen. Men den hadde det som tida krevde: Den var ikke eksklusiv, den var ikke knytta til ett folk eller en stamme, den hadde en gud, den hadde en særskilt appell til fattigfolk. I et par hundreår så det romerske keiserdømmet derfor kristendommen som en trussel og gjennomførte blodig terror mot de kristne, noe som sjølsagt ikke svekka fanatismen til de overlevende. Men med keiser Konstantin skjønte herskerklassen at kristendommen kunne bli et tjenlig redskap for deres herredømme. Derfor blei det gjort visse ideologiske justeringer og tillegg til kristendommen, slik som dette med den hellige ånd.

Den kristne lære blei nå utlagt til at når jorda er en jammerdal for de fattige og enkene og de faderløse, så må de bare finne seg saktmodig i det og vente på frelsen i det neste liv. De verdslige styresmaktene, dvs. keiserdømmet, var som alt annet innsatt av gud. Derfor skulle den kristne gi keiseren hva keiserens er og gud hva guds er. Hele den kristne himmelen blei bygd ut med engler og apostler ordna nedover i pyramide under gud. Dette var sjølsagt ei gjenspeiling i himmelen av det keiserlige hoff og det føydale adelsveldet. Fordi keiserens makt var gitt av gud, var sjølsagt også opprør mot keiseren et opprør mot gud.

Som sagt bryter kristendommens gudsbegrep nokså grundig med det mosaiske gudsbegrepet. Kristendommen representerer en slags humanisme. Dette er

heller ikke noe som de kristne henta fra sine egne rekker. Store deler av det filosofisk/ideologiske innholdet i kristendommen er henta direkte fra hellenistiske og særlig aleksandrinske filosofiske skoler. Det er til og med blitt hevda at hele Apostlenes gjerninger er en dårlig avskrift av aleksandrinske tekster, der forskjellene består i grammatikalske feil som avskriverne har gjort!

Vi skal ikke følge kristendommens viderverdigheter opp gjennom tidene. Det får bli emne for et annet foredrag.

Jeg har bare lyst på å nevne enda ett eksempel på hvordan det ideologiske innholdet har endra seg etterhvert, utfra de økonomiske forholda i samfunnet. Det er Leo Huberman som nevner dette eksemplet i boka «Menneskets rikdommer». Han peker på at en sann kristen ikke har lov til å ta renter på lån. Derfor brukte de italienske kjøpmannshusene jøder som pengeutlånere, for i jødedommen fantes det ikke noe sånt forbud. Men med de store oppdagelsene, erobringa av kolonier og de veldige rikdommene som fulgte med dette, så blei renteforbudet et håpløst ideologisk dogme å trekkes med. Kristendommen trengte modernisering for å tilpasses en ny klasses behov. Så fulgte reformasjonen, der det blei skapt tildels helt nye religioner innafor kristendommen.

På den tida brukte også de undertrykte massene enda en gang religionen som opprørsideologi. Thomas Müntzer og Jan Huus prekte radikal opprørsreligion. Müntzer sa at Bibelens løfte om paradiset må oppfattes som et bud om å skape et klasseløst samfunn på jorda, og de tyske bøndene sang:

«Wenn Adam schlug und Ewa spann, kyrielei
wo war er da, der Edelmann, kyrielei.
Spies voran, drauf und dran,
setz auf Klosterdach den roten Hahn,
spies voran, drauf und dran,
setz auf Klosterdach den Kapellan.»

Så gjorde de det. Tente på klosterne og satte prestene oppå. Underklassen brukte Bibelen for å rettferdiggjøre opprøret. Etterpå brukte overklassen inkludert Luther, Bibelen for å rettferdiggjøre å drukne underklassen i blod. Det blei da også gjort. Ettertrykkelig.

Jeg har vist hvordan religionen til ulike tider har gjenspeilt de økonomiske og sosiale forholda i tida og fungert som en legitimering av disse forholda. Så langt har også de mest materialistiske representantene for borgerskapet kommet. Den tyske filosofen Feuerbach viste dette på en overbevisende måte. Men det er også det lengste den borgerlige materialismen kan komme.

Marx, derimot, tok et skritt videre. Han sa at når vi f.eks. har innsett at den hellige familien er en gjenspeiling av den verdslige familien, så må vi kritisere denne verdslige familien teoretisk og revolusjonere den i praksis. På samme måte når vi har forstått at religionen bare er en gjenspeiling av den verdslige basisen, så må vi kritisere og revolusjonere denne basisen. Dermed blir materialismen revolusjonær. Mennesket erkjenner at det er materielle forhold og ikke guddommelig vilje som ligger til grunn for undertrykking og elendighet. Derfor setter mennesket seg som oppgave å gjøre revolusjon for å fjerne årsakene til undertrykking og elendighet. Det er dette som gjør materialismen farlig for en utbytterklasse. Så snart borgerskapet hadde gjennomført sin egen revolusjon mot føydalismen, mista også borgerskapet mye av interessen for materialismen, og oppmuntra i stedet religion og idealisme som kunne tilsløre og mystifisere den nye klasseundertrykkinga.

Slike nye religioner oppstår i dag også. Ikke bare gjennom den kristne vekkelsesbevegelsen og tilslutning til østens religioner o.l. Men det oppstår moderne religioner, ufo-religioner om romskip som kommer til jorda med det godes budskap framført av mennesker i hvite kjortler, eller moderne astrologi, mystisisme, spiritisme. Jeg har møtt såkalte progressive mennesker som har blitt hekta opp på slike retninger. Dette er ikke noe rart. Sjøl om mennesket i dag har store kunnskaper om årsakene til naturens og samfunnets utvikling, så står fortsatt mennesket overfor store krefter som det bare såvidt skjønner. Vi har trusselen om krig, som de færreste har noen materialistisk forståelse av, vi har økologiske katastrofer, økonomisk krise osv. Ved å tru at det er en eller annen verdensånd eller styrende idé som står bak dette, så kan mennesket finne holdepunkt og tilflukt.

Vi som lever i 1980-åra roser oss gjerne av at vi lever i ei opplyst tid, og på en måte gjør vi det. Aldri før har menneskeheten hatt så store kunnskaper om seg sjøl og om verden. Men dette er ikke hele sannheten. Midt oppe i de vitenskaplige nyvinningene blomstrer religion og mystisisme opp igjen. En artikkel i Der Spiegel (nr. 49, 1981) hevder at i forbundsrepublikken er det 4000

mennesker som er sysselsatt på heltid med astrologi som levebrød. Enkelte astrologer kan også fortelle at de har så mange kunder at de kan leve i luksus av inntektene fra horoskopene sine. Dette er middelalder. Dette er det moderne mennesket som vender tilbake til svarteboka og medisinmannen.

Mye av den nye religionen er sjølsagt prega av vår tid. De astrologiske svindlerne stiller sine horoskoper med datamaskin og danderer med lånte fjær fra moderne astronomisk vitenskap. Det samme gjelder UFO-menigheta til von Daniken og de moderne spiritistene. Tyske forskere peker på at det er ei markant økning i trua på et liv etter døden, i trua på sjelevandring og i trua på at det går an å kommunisere med de døde.

Når det gjelder årsakene til denne utviklinga har de samme forskerne følgende forklaring: Økonomisk krise og usikre tider.

De religiøse vil sjølsagt juble og si at utviklinga skyldes et grunnleggende religiøst behov hos menneskene. Det finnes et slikt behov, men ikke på den måten de religiøse hevder. Når menneskene føler seg som maktesløse individer som står over krefter som de verken forstår eller kan kontrollere, så bruker de religionen som ei erstatning, et innbilt holdepunkt i en kaotisk verden. Sjøl om kunnskapsmengden er større enn noen gang, opplever også menneskene mange trusler som de ikke skjønner årsakene til. Trusselen om atomkrig, økologiske katastrofer, økonomiske kriser, massearbeidsløshet. I den forstand dekker religionen et behov. Falsk trygghet i stedet for virkelig trygghet. En sutteklut.

Men det er ikke bare sånn at folk spontant griper til denne suttekluten. Borgerskapet ønsker å mystifisere årsakene til de ulike truslene. Ei avdekking av de virkelige årsakene ville jo være en trussel mot borgerskapets eget herredømme. Derfor er borgerskapet tjent med at folk i stedet flykter inn i mystisisme og religion. Det er ingen uviktig årsak til at det er penger å tjene, både på astrologi og annen humbug.

Eller for å sitere 1982-spådommen til en av pop-astrologene i Vest-Tyskland: «Arbeidsløsheten kommer til å stige på grunn av innflytelse fra den lunefulle planeten Uranus.» Og arbeidsløsheten vil helt sikkert stige, dermed skulle planeten Uranus være avslørt en gang for alle!

Jeg åpna dette foredraget med å vise til det Marx sa om at det er menneskenes

samfunnsmessige eksistens som skaper deres bevissthet. Vi har nå sett eksempler på at til og med religionshistoria bekrefter dette synet. Menneskenes religiøse forestillinger har forandra seg med deres samfunnsmessige tilværelse og gjenspeilt økonomiske og sosiale forhold på de ulike trinna i menneskenes historie. Men dermed blir også religionen, som all idealisme, til sjuende og sist en rettferdiggjøring av det bestående. Det samme gjelder den moderne mystisismen. Den tilslører klasseforholda, og leder oppmerksomheten vekk fra kapitalismen og imperialismen. Dermed hindrer den menneskeheten fra å oppnå virkelig erkjennelse av årsakene til samfunnsutviklinga.

Materialismen derimot er vitenskaplig og kritisk. Den går til de materielle årsakene og ikke til våre forestillinger. Ved å avdekke de samfunnsmessige og økonomiske årsakene, anviser den også grunnlaget for en revolusjon mot dette økonomiske systemet.

Det er derfor borgerskapet er så oppbrakt over den marxistiske materialismen.

Det er derfor den marxistiske materialismen er et så effektivt våpen mot undertrykking og utbytting, et våpen som alle progressive mennesker bør lære å kjenne og lære seg å bruke.

Kilde
Pål Steigan: Svar på tiltale. Forsvar for marxismen. Forlaget Oktober A/S, Oslo 1982, s. 40-64.

Emneoversigt
Foredrag, Kommunisme, Kristendom, Marxisme, Religion, Religionskritikk

URI
https://www.virksommeord.no/tale/i-begynnelsen-skapte-mennesket-gud-i-sitt-bilde